

Ohotanalppiruusu (*Rhododendron aureum*) Arboretum Mustilassa

Teksti ja kuvat: Jaakko Saarinen

Koillisaaialainen ohotanalppiruusu on kummajainen isolehtisten alppiruusujen joukossa. Sen levinneisyysalue ja luultavasti yksilömääräkin on suurempi kuin mikään muun elepidootialppiruusun: sitä kasvaa Jäämeren tuntumasta aina Keski-Aasian, Korean ja Japanin vuoristoihin ja Tyynenmeren Komentajasaarille asti. Tyypillisiä kasvupaikkoja ovat puurajan yläpuoliset pensaspaljakat, joilla se muodostaa matalaa, yleensä alle metrin korkuista, jopa liki maanmyötäistä pensaikkoa. Usein se kasvaa yhdessä muiden kanervakasvien ja pensassembrian kanssa. Venäjän Kaukoidässä sitä kasvaa myös kosteissa kivikoivu- ja havumetsissä, etenkin purojen ja lampien liepeillä (Sinelnikova & Firsov 2006).

Kasvurytmiltään ohotanalppiruusu on sopeutunut boreaalisen ja hemiarktisen vyöhykkeen lyhyeen kasvukauteen. Aivan ilmeisesti se sietää myös melkoista kylmyyttä, vaikkei sen absoluuttinen pakkaskesto kenties ole aivan kestävimpien korkeakasvuisten alppiruusujen veroinen, se kun matalakasvuinen talvehtii usein lumen suojissa. Keväällä heti säiden hieman lämmentyessä se avaa kukinto- ja kasvusilmunsa ja heileänkeltaiset kukkansa, jotka ikään kuin tähyävät joka suuntaan pystyjen varsiansa päästä houkutellen paikalle kevään ensimmäisiä kimalaisia. Läpikuultavan hennot kukat lakastuvat lämpimällä säällä nopeasti, uudet lehdet kehittyvät parissa viikossa, siemenet kypsyvät parissa kuukaudessa, ja tämän jälkeen kasvi on jo valmis alkavaan talveen.

Ei ihme, että ohotanalppiruusu on kiinnostanut kylmissä maissa toimivia alppiruusujen harrastajia, vaikka siementen hankkiminen tästä asumattomien erämaiden kasvista ei tänä päivänäkään ole kovin helppoa. Regelin & Kesselringin taimiluettelossa, joka oli C. G. Tigerstedtin käsissä Venäjän vallankumouksen alla, ohotanalppiruusu on jo mainittu saatavana, mutta vaikeana kasvattaa (Tigerstedt 2005). Minulla ei ole tietoa onnistuneista yrityksistä kasvattaa ohotanalppiruusua Mustilassa tai muuallakaan Suomessa ennen 1970-luvun loppua. Kirjoitan tässä arboretumissa nykyisin kasvavista kasveista, joista ensimmäiset "introduseerattiin" 1970-luvun lopulla.

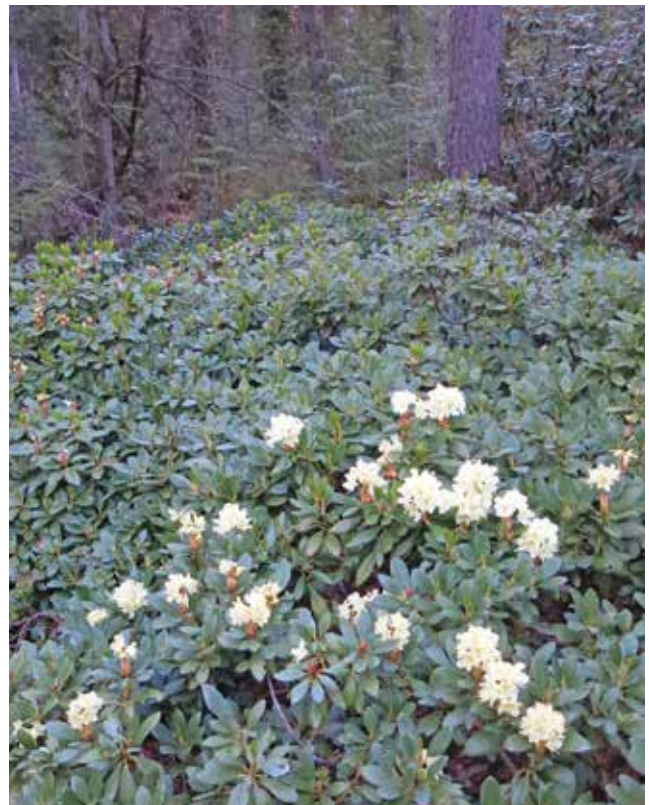
Amurinmaan-keruut

Ohotanalppiruusun pysyvä kotiuttaminen Suomeen onnistui vasta, kun sitä kerättiin siemenkeruumatkalla Neuvostoliiton Kaukoitään Amurinmaalle 1976. Olavi Luukkanen kirjoittaa kohtaamisesta ohotanalppiruusun kanssa Sihote-Alin-vuoristoon kuuluvan Šaman-vuoren (51°27'N, 139°55'E) rinteellä tiheässä ajaninkuusi-ohotanpihtametsässä näin:

"Synkässä havumetsässä kulku helpottui vielä entisestäänkin, kun aloimme seurata kuivunutta puron-

uomaa ylöspäin. Puron reunamat olivat kiinnostavan pensaskasvillisuuden peitossa. Kotakuusamaa [*Weigela middendorffiana*] kasvoi runsaasti, samoin leppiä (*Alnus mandshurica*) ja paikka paikoin runsaastikin meille uutta alppiruusulajia (*Rhododendron aureum*), jonka oitis totesimme yhdeksi koko Amurin-matkamme arvokkaimmista lajeista. Tämä suurilehtinen alppiruusu muistutti meillä yleistä puistoalppiruusua, mutta sen kukat olivat kellanvalkoiset. Näimme myös joitakin poikkeuksellisen syyskukinnan aloittaneita yksilöitä. Saatoimme mielessämme kuvitella, minkä näköinen puro olisi ollut alkukesästä vesiputousten pärskyessä ja alppiruusujen ollessa täydessä kukassa." (Luukkanen 1977)

Puron varresta kerätty siemenenä sai Ruotsinkylän tunnuksen G01-76-477. Keruupaikka oli noin 400 metrin korkeudella merenpinnasta. Kyseessä oli ohotanalppiruusun kookas metsämuoto, jonka Antonina Pjarkova kuvasi 1952 itsenäisenä lajina *Rhododendron hypopitys*, ja jolle David Chamberlain vuonna 1982 antoi varauksellisin sanakääntein alustavasti muunnoksen aseman: *Rhododendron aureum* var. *hypopitys*. Tätä Suomessa korpialppiruusuksi kutsuttua muotoa kasvaa ilmeisesti ainoastaan Venäjän Kaukoidässä Sihote-Alinin tuntumassa. Viljeltyinä se on yhä erittäin harvinainen.

Ohotanalppiruusun metsäalalaji korpialppiruusu (*Rhododendron aureum* var. *hypopitys*), kerätty 400 m korkeudesta havumetsästä puron varresta ja istutettu Mustilaan alkuperäisen kaltaiselle kasvupaikalle Tuijilaaksoon. Kukinta alkuvaiheessaan 15.5.2018.

Korpialppiruusun kukinnoissa voi olla jopa 12 kukkaa, ja teriön halkaisija voi olla jopa 6 cm. Lehtien kasvu on kukinnan aikaan jo täydessä vauhdissa. Arboretum Mustila, Tuijalaakso, 15.5.2018.

Retkikunta kohtasi ohotanalppiruusun uudestaan lähellä vuoren huippua, lajille tyypillisemmällä kasvupaikalla. Tämäkin kasvupaikkaluonnehdinta on siteeraamisen arvoinen:

”Ympärillä näkyi siellä täällä aivan matalia pensassembraattaita, muuten maa oli jäkälän peittämää kivikkoa. Juuri ennen viimeisen jyrkänteen kautta huipulle pääsyä jouduimme laajaan alppiruusukasvustoon ilmapuntarin osoittaessa 1140 metrin korkeutta. Suojaisessa notkelmassa kasvoi alppiruusua (samaa lajia, jonka jo alhaalta olimme löytäneet) ja lisäksi pensasembraa sekä alppikasveja, muun muassa erästä puutarhojen kalliokasvina tutun vuorenkilven lähisukuista (*Bergenia pacifica*).” (Luukkanen 1977)

Täälläkin alppiruusuissa oli kypsää, juuri varisemas-
sa olevaa siementä. Keruu sai tunnuksen G01-76-509. Keruupaikka oli vain joitain kymmeniä metrejä huipun alapuolella. Alppiruusukasvustot jatkuivat huipulle, jossa tuuli niin, että pystyssä pysyminen oli retkeläisille mahdotonta.

Amurinmaalta kerätyt alppiruusun siemenet päätyivät kasvatettavaksi Helsingin yliopistolle Viikkiin, josta luovutettiin kummankin erän taimia myös Mustilaan vuonna 1978. Taimet istutettiin Tuijalaaksoon puron ja kävelytien väliselle alueelle hieman erilleen toisistaan, alempi keruu idemmäs ja ylempi keruu lännemmäs. Kasvit vakiintuivat kasvupaikalleen, eikä niissä tietävästi koskaan ole ollut pakkasen tai ahavan aiheuttamia vaurioita. Aikainen kasvuunlähtö kuitenkin altistaa kasvit myöhäisille halloille, ja viimeksi kymmenkunta vuotta sitten myöhäiset hallat aiheuttivat nuorten lehtien käpristymisen. Sinä kesänä nämä muutoin viehättäväntuuheet pensaat eivät olleet erityisen kaunis näky.

Kahdessa keruuerässä näkyy selvä ero: kuusimetsästä kerätyt kasvit ovat korkeampia, jopa puolitoistametrisiä, tiheitä mutta melko pystykasvuisia, ja niissä on selvästi kookkaammat lehdet kuin huipun tuntumassa tehdystä keruusta kasvatetuilla pensailta, jotka ovat jääneet alle metrin korkuiseksi ja kasvavat maahan pitkän taipuen enemmän leveyttä kuin korkeutta. Nuppuja näissä pensaisissa oli yleensä niukasti, kunnes kymmenisen vuotta sitten pensaille raivattiin enemmän valoa, ja nuppujen muodostuminen selvästi runsastui.

Ensi silmäyksellä keväällä runsaasti kukkinut pensas saattaa näyttää tyhjältä. Siemenkodat jäävät tehokkaasti tuuhean lehdistön peittoon, ja niitä saa etsiä huolellisesti oksa oksalta, jos todella haluaa saada siemenet talteen. Liikkeellä pitää olla hyvissä ajoin, koska siemenet karisevat Mustilan oloissa jo heinäkuussa.

Amurin-pensaista peräisin olevaa siementä on ollut Rhodokerhon vaihdossa 1999 ja 2009. Ensin mainittu oli kerätty erästä G01-76-509, jälkimmäinen molemmista keruueristä. Myyntitaimia ei Amurin-keruusta tietääkseni ole kasvatettu Mustilassa eikä missään muuallakaan.

Keruu Šaman-vuoren huipulta 1140 m korkeudesta tuotti matalampia pensaita, jotka kukkivat samaan aikaan alhaalta kerätyn keruun kanssa, mutta puhkeavat lehteen hieman hitaammin. Arboretum Mustila, Tuijalaakso, 15.5.2018.

Siemenliike Agbinalta ostetut siemen- erät

Uusi vaihe alkoi Mustilassa 1990-luvun alussa, kun Neuvostoliiton hajottua alkoi syntyä uusia kontakteja Venäjälle. Aluksi merkittävin oli siemenliike Agbina, jolta on ostettu ohotanalppiruusun siemeniä kolmeen otteeseen.

Ensimmäinen näistä siemeneristä ostettiin vuoden 1997 lopulla. Se oli kerätty Sahalinin saarelta Tšehov-vuorelta, ja sai tunnuksen K09-97-463. Siemenerä oli pieni, eikä se Antti Aution muistitiedon mukaan koskaan itänyt. Runsaat kaksi vuotta myöhemmin ostettiin paremmin itänyt erä K09-00-035, joka oli kerätty Lounais-Sahalinilta Anivskin piiristä. Nämäkin siemenet olivat loppuneet minun saapuessani Mustilaan 2003. Tuolloin oli myynnissä vuonna 2001 ostettu K09-01-169, jonka alkuperäksi Agbina ilmoitti ympäripyöreästi: Kamtšatka. Siemenerä oli melko suuri, ja sitä riitti myy-

Sahalinilta kerätyn erän K09-00-035 ainoa jäljelläoleva yksilö on erittäin pienilehtinen ja lamoava. Samalla tavoin ryömivä on Kumpulassa kasvava Sahalinin-kanta. Arboretum Mustila, Tuijalaakso, 19.9.2018.

täväksi vuoteen 2006 asti.

Istutin kahta viimeainnuttua, siis Anivskia ja Kamtsatkaa, sekä Kuolan niemimaalta Apatitin kasvitieteellisestä puutarhasta peräisin olevaa kantaa, kymmenisen vuotta sitten Tuijalaaksoon lähelle Tigerstedtien sukuhautoja. Apatiti-erä hiipui vähitellen kuoliaaksi. Myös Anivskin taimia luulin menetetyiksi, kunnes nyt syyskuussa 2018 löysin varpujen seasta pienilehtisen, aivan maanmyötäisesti ryömivän, suorastaan *Rhododendron forrestii*ta muistuttavan alppiruusun. Se oli ainoa jäljelläoleva Anivski-alkuperän taimi. Kasvusto oli läpimitaltaan alle 30 cm, eikä ole varjossa koskaan kukkinut. Se on pian siirrettävä, tai vieressä kasvava purppurapihdan (*Abies amabilis*) siementaimi kaadettava, muuten se tuhoutuu varjostukseen.

Kamtsatkalta kerätyn erän K09-01-169 eräessä taimessa näkyi syksyllä 2017 voimakkaasti sinertäviä lehtiä. Kun väri näkyi vielä keväällä, toiveikkaasti ajattelin tätä ominaisuutta pysyväksi. Mikä lie tämän ilmiön aiheuttanut, mutta kesän 2018 jälkeen tämäkin kasvi oli jälleen tavallisen värinen. Arboretum Mustila, Tuijalaakso, 4.5.2018.

Kamtsatkan-alkuperä K09-01-169 on ollut Mustilassa kokeilluista ohotanalppiruusuista toistaiseksi parhaiten menestyvä. Taimet kasvatettiin Mustilan vuokrakasvihuoneissa Anjalassa, ja ne sietivät varsin hyvin jopa tuon kasvihuoneen äärimmäisiä olosuhteita, niin kesän kuumuutta kuin talvia ilman lämmitystä ja lunta, ja kasvihuoneen runsaassa valossa alkoivat kukkia jo muutaman vuoden iässä. Kaikki muut ohotanalppiruusu-erät ovat osoittautuneet enemmän tai vähemmän vaikeiksi kasvattaa.

Erän K09-01-169 taimia myytiin runsaasti harrastajille ja matkailijoille. Mustilaa niitä jätettiin kolmisenkymmentä. Tuijalaaksoon istutetut pensaat ovat yhä kaikki hengissä ja hyvinvoivia. Pensaat ovat matalahkoja, alle puolimetrisiä, mutta leveitä. Lehdetkin jäävät ohotanalppiruusun oppikirjamittoihin. Pensaat ovat kukkineet useasti, toisinaan myös uudelleen yksittäisillä kukinnoilla pitkin syksyä. Kukkien koossa näkyy huomattavaa vaihtelua, mikä ei ole yllättävää, jos keruu on tehty laajasta kasvustosta tai usealta kasvupaikalta lajin pääalueelta.

Mustilassa kukkineilla taimilla on kaikilla ollut vaa-leankeltainen teriö. Kaarlo Ouni on löytänyt omista pensaistaan myös muutamia punertavakukkaisia. Tämä sai asiantuntijat epäilemään, että kyseessä olisi risteymä. Venäjällä on ilmeisesti kaikki mahdollista, mutta itse pidän risteymätaustaa erittäin epätodennäköisenä, jo siksi että ohotanalppiruusun kukinta-aika poikkeaa niin selvästi muista kylmän ilmaston alppiruusuista. Kukanväri vaihtelee luonnossa. Punertavakukkaisia ohotanalppiruusuja on havaittu ainakin Pohjois-Korean ja Kiinan rajalla Changbaishann (Paekdu-san) puuttomalla ja asumattomalla ylängöllä. Venäläisessä kirjallisuudessa on mainintoja myös valkoisista tai vihertävänvalkoisista kukista.

Asiointi Agbinan kanssa on ollut vähäisempää viimeisen viidentoista vuoden aikana, eikä ohotanalppiruusun siemeniä ole ollut heillä yleensä tarjollakaan. Muiden kontaktien kautta on saatu mm. Magadanin alueelta Ohotanmeren pohjoispuolelta kerättyjä kantoja, joita on ollut myös Rhododendron-kerhon vaihdossa vuosina 2007 ja 2013. Lisäksi on useita siemeniä saatu kasvitieteellisten puutarhojen, venäläisten ystävien sekä ARS:n välityksellä. Niistä pääsen toivottavasti kirjoittamaan tulevana vuosina. Tällä väliaikaselvityksellä toivon kuitenkin pitäväni rhodokerholaisten mielenkiintoa yllä ohotanalppiruusua kohtaan.

Onko ohotanalppiruusulle käyttöä?

Ohotanalppiruusu on vaikean maineensa veroinen. Omien havaintojeni perusteella Etelä-Suomen kasvukausi on sille usein liian pitkä ja kenties liian kuuma. Lisäksi mantereisille kasveille ominainen aikainen kasvuunlähtö altistaa kukinnan ja uudet lehdet halloille. Kukkanuput jäävät useimpina keväinä osittain avautumatta, enkä usko niiden tuhoutuvan silkkään kylmyyteen. Epäilen niiden lepotilan purkautuvan pitkän ja lämpimän syksyn aikana. Tästä kielii myös lämpimien kesien jälkeinen hajanainen syyskukinta. Kylmä ja sateinen kesä 2017 oli ohotanalppiruusuille

Luontaisia kasvupaikkoja jäljitellen istutin koemielessä erän K09-01-169 taimia myös arboretumin korkeimmalle alueelle Kenkäkalliolle. Paikka on valoisa, mutta myös hyvin lämmin. Viidestä kasvista on kuivien kesiä jälkeä jäljellä vain yksi, jonka istutin pieneen rahkasammalmättääseen, ilmeisesti juuri siihen kohtaan, jossa sadevesi virtaa kallionpainannetta pitkin. Kuvattu 15.5.2018.

mieleen, ja keväällä 2018 Mustilassa nähtiin ennätysellisen hieno kukinta, josta oheiset kuvatkin on otettu. Ohotanalppiruusu olikin sitten, vanhan hienon 'Boule de Neige' -lajikkeen ohella (jonka perimässä on ohotanalppiruusun lähisukulaisista *Rhododendron caucasicumia*), lähestulkoon ainoa Mustilassa viime kesänä hyvin kukkinut alppiruusu.

Ohotanalppiruusu kasvaa luonnossa usein täysin avonaisilla, aurinkoisilla paikoilla. Puutarhastakin valitsisin sille mahdollisimman valoisan paikan, joka ei kuitenkaan saisi olla paahteinen. Tällaisen paikan saattaisi parhaiten löytää valoisaan itä- tai pohjoisrinteeseen tai järven rantaan rakennetusta, turve-hiekka -seoksella pohjustetusta kivikkotarhasta. Mustilan kokemuksen perusteella myös viileä purolaakso voi olla toimiva istutuspaikka, kunhan valoa on kohtuullisen runsaasti ja hallat virtaavat laaksosta ulos.

Laajalle levinneet lajit ovat usein monimuotoisia. Ohotanalppiruusun tapauksessa jo ulkonäössä on suurta vaihtelua, kuten voi havaita sivun 11 taulukossa 1 esitetyistä mitoista. Alkuperäerot voivat vaikuttaa suuresti menestymiseen. Useimmat alppiruusut ovat lauhan ja mereisen ilmaston kasveja, joista on Suomea varten etsittävä mahdollisimman pohjoisia ja mantereisiä alkuperiä. Mantereisen ohotanalppiruusun tapauksessa näyttää olevan päin vastoin: lievästi mantereinen tai lievästi mereinen Kamtšatka on ollut Mustilaan sopivampi alkuperäalue kuin hyvin mantereinen Amurinmaa. Sahalin on yleensä Etelä- ja Kes-

ki-Suomea ajatellen erinomainen alkuperäalue, ja Anivskin-alkuperän huono menestyminen Mustilassa johtuu kenties vain huonosta kasvupaikan valinnasta.

Ohotanalppiruusun eteläisimmät alkuperät Pohjois-Honshun vuorenhuipuilta tai Etelä-Korean Sorak-sanilta saattavat sietää Etelä-Suomen kesiä paremmin kuin mantereisen Siperian alkuperät, jotka kotiseudullaan kokevat lämpimän mutta lyhyen kesän. Kirjoitan "saattavat", koska eteläisimpiä alkuperiä ei Mustilassa ole kokeiltu. Ohotanalppiruusun levinneisyysalue on valtava ja tuskin edes kokonaan tunnettu. Jokainen alkuperä on kokeilemisen arvoinen ja voi tuottaa iloisen tai ainakin mielenkiintoisen yllätyksen. Sopeuttaminen Suomeen on pitkä projekti, joka saavutetaan kenties vasta risteyttämällä eri proveniensseja keskenään.

Tässä vaiheessa otaksun ohotanalppiruusun olevan ensisijaisesti Pohjois-Suomen kasvi. Otaksun siis, en tiedä, mutta näin on toki helppo olettaa, kun katsoo levinneisyyskarttaa tai internetin välityksellä tarjolla olevia kuvia luontaisilta kasvupaikoilta. Kuulin Jouni Mikolalta, yhdeltä vuoden 1976 Amurin-matkailijoista, että ainakin Kuusamossa Amurinmaalta kerätyt ohotanalppiruusut menestyvät erinomaisesti ja myös kukkivat.

Olen pitkään arvellut, että ohotanalppiruusu voisi menestyä tätäkin pohjoisempana. Kymmenkunta vuotta sitten toimitin muutamia taimia Utsjoelle, jossa ystäväni Helga West istutti ne mielestäni aivan oikeaoppisesti kivikkoiseen pohjoisrinteeseen lähelle puuroomaa. Lähetyksessä oli sekä Kamtšatkan että Magadanin alkuperää.

Ensimmäisinä vuosinaan taimet menestyivät hyvin, mutta valitettavasti meni sitten useita vuosia, ettei Helga päässyt Utsjoelle kesäaikaan. Kun hän viime kesänä palasi istutuspaikalle, ei alppiruusuista enää löytynyt jälkeäkään. Vähän epäselväksi jäivät siis ohotanalppiruusun mahdollisuudet pohjoisimmassa Lapissa. Joka tapauksessa kasvaa ainakin Tapio Kekin puutarhassa Rovaniemellä hyvin menestyvä, Reijo Hahkalalta saatu taimi.

Kun kyseessä on näinkin erikoislaatuinen kasvi, lukisin mielelläni muidenkin kerholaisten kasvatuskokemuksista. Erityisesti minua kiinnostavat Seija Lehtisen Kamtšatkalta tuoma kanta, Helsingin yliopiston retkikunnan 1994 Changbai-vuoristosta Koillis-Kiinasta keräämä kanta sekä japanilaiset ohotanalppiruusut, joita lienee kulkeutunut Suomeen ARS:n välityksellä, sekä tietenkin Mustilan välittämät alkuperät.

Minusta ohotanalppiruusun kasvatusyrityksiä kannattaa jatkaa epäonnistumisista lannistumatta, kunhan huomioi sen kasvupaikkavaatimukset. Ohotanalppiruusun erityisiä ominaisuuksia ovat mataluus, tuuheus ja tiiviskasvuisuus, kylmänkestävyys ja sopeutuminen lyhyeen kasvukauteen. Kuivuuden ja märkyuden suhteen ohotanalppiruusun sietokyky näyttää olevan alppiruusuksi kohtuullisen hyvä. Ohotanalppiruusun aikaisissa, heleän vaaleankeltaisissa, lähes läpikuultavan ohuissa kukissa on Lapin kasvien ja vuoristokukkien herkkää kauneutta. Myös kauneusarvojensa puolesta ohotanalppiruusun paikka näyttää olevan enemmän kivikko- tai suopuutarhassa kuin alppiruusuistossa.

Ohotanalppiruusu-kirjallisuutta

Chamberlain, D.F. 1982: A Revision of Rhododendron II. Subgenus Hymenanthus. Notes from the Royal Botanic Garden Edinburgh, Vol. 39: 209–486.

Luukkanen, O. 1977: Tutkimusmatkailijana Amurinmaalla. IV. Dendrologian seuran tiedotuksia 8(2): 47–59.

Sinelnikova, N. V. & Firsov, G. A. 2006: Venäjän Kaukoidän Magadanin alueen alppiruusuista. Sorbifolia 37(1): 3–11.

Tigerstedt, P. M. A. 2005: Seitsemänkymmentä vuotta rhododendronien viljelyä Mustilan arboretumissa. Rhododendronlehti 3-2005: 3–10.

TAULUKKO 1: OHOTANALPPIRUUSUJEN MITTOJA MUSTILASSA

	G01-76-477	G01-76-509	K09-01-169	K09-00-035
Alkuperä	Amurinmaa 400 m	Amurinmaa 1140 m	Kamtšatka	Sahalin, Anivsk
Kasvukorkeus	90–150 cm	50–100 cm	30–60 cm	10–15 cm
Lehtilapa	7–12(–14) cm	4–10(–12) cm	4–7(–9) cm	1,5–4(–5) cm
Kukinto	7–12-kukkainen	5–8-kukkainen	5–8-kukkainen	?
Teriön leveys	4–6 cm	4–5 cm	3–5 cm	?